

Hoe schrijf je een mentaliteitsgeschiedenis van je familie, gemeenschap, dorp of stad?

In 2015 publiceerde ik het boek *Leven als God in Blanden! Mentaliteitsgeschiedenis van een Vlaams-Brabantse taalgrensgemeente met een Woordenboek van het Blandens dialect*. Van bij aanvang probeerde ik in het werk een antwoord te bieden op onderstaande vragen:

- Hoe kan je een document produceren dat niet alleen de eigen familie kan interesseren maar ook een ruimer publiek, jong en oud? Hoe het anekdotische, het lokale overstijgen, het document zo wetenschappelijk mogelijk onderbouwen? Oorspronkelijk dacht ik een dorps- en familiechroniek te schrijven, maar toch hoopte ik meteen mijn werk toegankelijk te maken voor een ruimer publiek.
- Hoe kan men een verhaal vertellen waar anderen zich in kunnen herkennen?
- Hoe de gesproken streektaal, het dialect integreren?
- Hoe kan men de heemkundeliteratuur proberen te innoveren?
- Hoe pakt men het aan wanneer men geen professionele historicus is, zoals ik?

Dat zijn slechts enkele uitdagingen. Men kan ze op verschillende manieren aanpakken en daar wil ik het in dit artikel net over hebben. Het artikel is opgedeeld in twee delen: eerst zal ik kort toelichten wat men onder mentaliteitsgeschiedenis verstaat, waarna ik enkele mogelijke benaderingswijzen zal bespreken om te eindigen met de voornaamste conclusies van mijn onderzoek over Blanden. In het tweede deel licht ik toe wat ik onder contextuele dialectologie versta en hoe ik ze probeer toe te passen.

Leven als God in Blanden

Hoe maak je duidelijk dat je lokale dialect ook een taal is? Een van de geijkte manieren om dat te doen, is het samenstellen en uitgeven van een woordenboek waarin je de woordenschat van je plaatselijke dialect (min of meer omvattend) oplijst en beschrijft. Het woordenarsenaal van een 'echte' taal staat nu eenmaal te boek. De voorbije decennia zijn ook in Vlaanderen heel wat lokale dialectwoordenboeken en -lijsten gepubliceerd. Doorgaans is dat vooral en uitsluitend nieuwswaardig binnen de plaatselijke gemeenschap van dialectsprekers en voor de uitgeweken dorps- of stadsgenoten met heimwee naar hun moedertaal. Maar af en toe slaagt een plaatselijke auteur er toch in om met iets nieuws te komen.

Eind november zal in het Vlaams-Brabantse Blanden, deelgemeente van Oud-Heverlee, zo een bijzonder dialectwoordenboek boven de doopvont worden gehouden. De auteur ervan, Jean Binon, wou namelijk iets heel anders doen dan alleen

maar dialectwoordjes olijsten en hun betekenis min of meer accuraat beschrijven. Hij vindt dat een taalsysteem op zich alleen maar interessant is voor taalkundigen en dus geen populariserende publicatie nodig heeft. (Het zou ook ontnuchterend zijn om na te gaan hoeveel bezitters van een woordenboek van hun lokale dialect dat boek ook effectief gebruiken). Taal wordt eerst belangrijk en interessant als je ze beschrijft vanuit de tijds- en plaatsgebonden gebruikcontext die haar gekleurd heeft. Dialectwoorden en -uitdrukkingen zijn toegangspoorten tot fragmenten en aspecten van verleden tijd. Ze dragen herinneringen in zich aan het gemeenschapsleven, aan de tradities én de vernieuwingen die door generaties van families en inwoners van een lokale gemeenschap beleefd en doorgegeven werden. Het zijn dan ook hun verhalen en herinneringen die het voor de lokale gemeenschap van vandaag de moeite waard maken om de dialectwoordenschat van gisteren te verzamelen, op te tekenen en toegankelijk te houden.

Het boek 'Leven als God in Blanden!' kreeg als ondertitel 'Mentaliteitsgeschiedenis van een Vlaams-Brabantse taalgrensgemeente met een Woordenboek van het Blandens dialect' mee. De volgorde zegt hier alles: een verhalende beschrijving van de lokale eigenheid met daaraan toegevoegd een verklarende lijst met dialectwoorden die de taal vormden waarin de Blandenaars van weleer hun leven beleefden en alles daarin benoemden. De manier waarop de realiteit in taal gevat werd, zegt daarbij veel over de krachten, wetmatigheden, sociale, culturele en intermenselijke verhoudingen die sturend en bepalend waren. Wie inzicht wil krijgen in de manier waarop het Vlaamse plattelandsleven in de naoorlogse periode nog gestructureerd was én in de enorme veranderingen die daar vervolgens in enkele decennia op vele vlakken tegelijk doorheen geraasd zijn, die kan met dit boek en Blanden als voorbeeld aan de slag. De impact die deze drastische en onomkeerbare veranderingen ook in de lokale taal en taalverhoudingen teweeg gebracht hebben, beschrijft Jean Binon vervolgens in het taalkundige deel van zijn boek.

Rob Belemans

DEEL 1: HET SCHRIJVEN VAN EEN MENTALITEITSGESCHIEDENIS

Mentaliteitsgeschiedenis

Mentaliteitsgeschiedenis (*l'histoire des mentalités*) is een stroming binnen het historisch onderzoek (*la Nouvelle Histoire*) die in Frankrijk ontstond in de jaren 1960 en sindsdien ruim bekend is geworden en toegepast.

Wat is mentaliteitsgeschiedenis?

Het begrip mentaliteit is niet eenduidig. Er zijn vele definities en omschrijvingen, zoals volgens de Franse historicus Robert Mandrou:

'Een mentaliteit is eigen aan een groep. Zij bestaat enerzijds uit de voorstellingen die een groep zich maakt van de wereld en van de maatschappij waarin zij leeft, en anderzijds uit collectieve gedragspatronen zoals rituelen, waarin deze voorstellingen worden uitgedrukt en aan volgende generaties overgedragen. Een mentaliteit heeft naast cognitieve ook affectieve componenten. De leden van een groep kunnen deelhebben aan een bij die groep horende mentaliteit zonder dat zij zich daar (geheel) van bewust zijn.'¹

Met de toekenning van de Nobelprijs literatuur aan de Wit-Russische auteur en onderzoeksjournaliste Svetlana Alexijevitsj kreeg de mentaliteitsgeschiedenis een belangrijke erkenning en bekroning, want dit is de eerste maal dat iemand die dit genre bedrijft deze hoge onderscheiding ontvangt.²

Hoe kunnen we die mentaliteitsgeschiedenis vorm geven? In wat volgt beschrijven we enkele manieren om de uitdagingen aan te gaan en halen daarbij enkele voorbeelden uit ons boek aan.

In de mentaliteitsgeschiedenis richten we ons niet zozeer op de feiten van de *Grande Histoire*, maar eerder op het dagelijkse leven van de mensen (*petite histoire*).

Het voornaamste uitgangspunt voor het schrijven van deze mentaliteitsgeschiedenis betreft de vraag: 'hoe zouden onze ouders en voorouders reageren moesten ze kunnen verrijzen en opnieuw in hun dorp wakker worden? Wat zou hen het meest opvallen?' Daarbij ligt de nadruk voornamelijk op de contrasten en verschillen. In dit artikel lijst ik de verschillende benaderingswijzen op die ik heb gebruikt voor het schrijven van de mentaliteitsgeschiedenis van Blanden, om te eindigen met de voornaamste conclusies uit mijn onderzoek.

Antropologische benadering

Deze vraag kan beantwoord worden vanuit een antropologisch standpunt, met aandacht voor concepten als tijd, ruimte, machtsafstand, onzekerheidsvermijding, vrouwelijkheid, mannelijkheid, enzovoort. Deze parameters kunnen in een intercultureel kader behandeld worden, met name de tegenstelling tussen Russen en Amerikanen, of Belgen en Nederlanders. Interessanter voor dit onderzoek betreft echter de *intraculturele* communicatie, namelijk de communicatie binnen dezelfde cultuur: het dorp of de regio, of zelfs de familie. Op die manier kan men de maatschappij met een frisse blik bekijken. Hierbij wil ik de antropologische parameter onzekerheidsvermijding toelichten aan de hand van een voorbeeld uit mijn boek.

‘In een agrarische context, waar men afhankelijk is van de grillen van de natuur, van prijschommelingen van eieren, boter, graan en dieren is onzekerheidsvermijding vanzelfsprekend de algemene tendens, zowel thuis, in het gezin, als op school of op het werk. Men is honkvast, gebonden aan het land waarvan men moet leven. Toch was mijn grootvader aan moeders kant, Laurent Van Espen, een vooruitstrevende landbouwer, net zoals zijn vrouw, Bomma en zijn zoon, *Noenkel Fons*.

Ik hoorde ons Ma altijd vertellen dat haar moeder, Bomma, en haar vader Laurent Van Espen zeer vernieuwend, zelfs revolutionair waren voor hun tijd. Noenkel Fons was als bedrijfsleider in het veredelingsstation in Heverlee een professioneel opgeleide landbouwer. Bij Noenkel Fons was er een gewone schuur maar ook een veldschuur, een unicum in ons dorp, en silo’s voor kuilgras, de eerste in Blanden. Op die manier kon men groenvoeder voor de winter bewaren, iets wat men later op grote schaal heeft gedaan. Intussen hebben onze boeren het Amerikaanse voorbeeld gevolgd en zijn ze ook maïs als groenvoeder beginnen te telen. Met die voedermaïs kan men op dezelfde oppervlakte immers een veel grotere opbrengst halen dan met gras.’

De graanoogst

Vertrekken vanuit de eigen leefwereld

Het spreekt vanzelf dat men eerst schrijft over wat men het best kent: zijn eigen familie. Om de lezer te interesseren mag je je daartoe natuurlijk niet beperken. Toch vormen die familieleden een soort van kapstok om het over meer algemene aspecten van het dagelijks leven van toen te hebben en alles in een ruimer kader te plaatsen.

Wanneer ik het bijvoorbeeld over mijn grootvader heb, die houthandelaar, paardenhandelaar, landbouwer en caféhouder was, ga ik verder in op het belang van de trekpaarden (‘Trekpaarden waren in trek’). Bij de voorstelling van mijn vader ga ik dieper in op de houthandel, vermits hij houthandelaar was van beroep. Bij het portret van mijn moeder heb ik het over de school van toen. Als zoon van een onderwijzeres en met een zus, die ook onderwijzeres was, heb ik het hele schoolgebeuren van nabij kunnen volgen. De boerenstiel thuis en bij mijn oom en tante vormt de aanleiding om het over de evolutie van de landbouw in het algemeen te hebben.

Verband met het heden

Hoewel ik het vooral over het verleden heb, probeer ik toch het verband met het heden te leggen. Het is voor de lezer immers interessant te kunnen vergelijken, de evolutie duidelijk te zien. Vaak is die spectaculairder dan men op het eerste zicht zou denken. Hierbij een voorbeeld in verband met de dorpsschool.

De Gemeentelijke Basisschool van Blanden, De Lijssterboom, telde in mijn jeugd vijf klassen in het totaal. Nu zijn er alleen al zes kleuterklassen. We zijn gaan praten met de schooldirecteur om de huidige toestand te kunnen vergelijken met vroeger. De basisschool is nu een echte kmo geworden met een dertigtal personeelsleden.

Ook met de voorzitter van de Koninklijke Harmonie De Weergalm van Meerdael hebben we de vergelijking met vroeger gemaakt. De harmonie is niet te vergelijken met de fanfare waarin ik zelf twintig jaar heb gespeeld toen het bier nog dé zuurstof en brandstof van de muzikanten was.

Een van mijn oudste informanten, een gepensioneerde boer, wees me op de metamorfose en op de spectaculaire productiviteitsstijging in de landbouw.

De bietenoogst in 1924.

Wanneer ik het over het eten en drinken van vroeger heb, vermeld ik ook een aantal actuele tendensen: verfijning, internationalisering, diversiteit, variëteit, mediatisering (kookwedstrijden en kookprogramma's op tv), groter restaurantaanbod en popularisering van het restaurantbezoek, enzovoort.

Betrek andere families uit het dorp

Het is aan te bevelen zich niet te beperken tot de eigen familie maar er ook van meet af aan de grootste families van het dorp bij te betrekken. Zo is het individueel opzet tot een collectief project uitgegroeid en die groepsdynamiek heeft wonderen gedaan, want daardoor steeg het aantal geïnteresseerden en informanten gevoelig. Dit was bijvoorbeeld belangrijk bij het verzamelen van het iconografisch materiaal (bijvoorbeeld foto's) en voor de dialectstudie.

Getuigenissen van de Tweede Wereldoorlog

Dankzij de briefwisseling van mijn ouders tijdens de mobilisatie en de krijgsgevangenschap van mijn vader in Duitsland kon ik enkele van hun ontroerende getuigenissen publiceren. Die geven een goed idee over de impact, de perceptie van de oorlog in een klein dorp zoals Blanden, gelegen in de buurt van Leuven waar er hevig gebombardeerd werd. Beklijvend is het ook om te lezen in welke onzekerheid een moeder leeft die alleen met twee peuters achterblijft. Na de achttiendaagse veldtocht werd mijn vader gevangen genomen en naar Duitsland gevoerd. Zij wist lange tijd niet waar hij verbleef en toen de geallieerden Duitsland begonnen te bombarderen vreesde zij dat ook hij slachtoffer kon worden. Hij is gelukkig gezond en wel teruggekeerd.

Narratief paradigma

'Le Paradigme de Narration est une théorie proposée par Walter Fisher en 1984, selon laquelle toute communication significative est une forme de narration d'histoire ou un compte-rendu d'évènements, de sorte que les humains conçoivent la vie comme une suite de narrations se faisant suite, chacune possédant ses propres conflits, personnages, commencement, milieu et fin). <https://fr.wikipedia.org/wiki/>

Het *narratief paradigma* wordt vaak zelfs in wetenschappelijke artikels gebruikt omdat het een universeel procedé is. Bij het schrijven van mentaliteitsgeschiedenis ligt het voor de hand dat men een verhaal vertelt dat gebaseerd is op de eigen ervaringen en herinneringen.

'Te veel auteurs denken dat hun tekst interessanter wordt als ze het over abstracte denkbeelden hebben. Ze vergissen zich. Vertellen is beter dan uitleggen. En tonen is nog beter dan vertellen. Daarbij komt dat elke boodschap voor de lezer meer betekenis krijgt als ze over mensen gaat, en dan nog liefst over de lezer zelf.'²³

Ik vertel over mijn familie, over wat mij is overkomen, over wat ik zelf heb meegemaakt maar probeer toch ook alles van op een zekere afstand te bekijken, in perspectief te plaatsen, te duiden. Hierbij bij wijze van voorbeeld een anekdote uit mijn fanfaretijd:

'Als *het eug woater* was moesten *de pataikes afgegouete* worden. Ook toen we na 1962 op het podium van de Kursaal bij *Polle van Jommeke van Polle en Clara van Weeke De Moilder* gingen repeteren, gebeurde het dat een muzikant reeds na twee of drie stukken zijn behoefte moest doen. Daaruit volgde dan stevast de logische conclusie: *Dan goan mallemoal moa ne kie pisse!*

Die raad werd unaniem verwelkomd en meteen door alle muzikanten opgevolgd. Iedereen trok naar het café om *zen pataikes afte gete*. Voor de verwoede kaarters bleef het niet bij *er allega iene pakke*. Ze waren meteen *nen beum* aan het spelen; vaak de revanche, *de revens* (van het Franse revanche) van de boom die ze vóór de repetitie al hadden uitgespeeld. Toen hadden ze misschien al met de dame *bleut gezeite*, waren ze met pies of *klaan pies* voor de dag gekomen of hadden ze verloren omdat ze niks dan *blenzen* (kleine kaarten) hadden gekregen.

De pauze was het geschikte ogenblik om de ka-

chel bij te vullen met hout dat aan weerskanten van de trap naar de koer hoog opgestapeld lag.

Voor de muzikanten met een vals gebit (*eitkoamer* of *gebed*) was de pauze het gedroomde moment om hun gebit of tandstuk nog eens duchtig met *cementite* te bestrooien zodat het vast zat voor de rest van de avond. Geen appetijtelijke vertoning, dat niet, maar het alternatief was ophouden met spelen zoals het vroeger gebeurde met al wie aan valse tanden toe was. De *cementite* circuleerde dan ook van de ene vals gebitdrager naar de andere. Neen, solidariteit was voor de muzikanten geen ijdel begrip!⁴

Conclusies

Ik baseer me vooral op mijn persoonlijke herinneringen, maar ik probeer zoveel mogelijk te duiden, krachtlijnen en tendensen te ontdekken en alles in een ruimer kader te plaatsen en wetenschappelijk te onderbouwen, hierbij terugkoppelend aan mijn hoofdvraag: Wat zou onze ouders en voorouders het meest opvallen, indien ze vandaag opnieuw in Blanden zouden leven? We hernemen enkele opvallende evoluties en tendensen.

Geen bosdorp, geen landbouwersdorp, geen garnizoensdorp meer

Blanden is geen bosdorp, geen landbouwersdorp, geen garnizoensdorp meer. Het is een voorstedelijke gemeente van Leuven geworden. Gelukkig is het nog steeds gunstig gelegen tussen twee **bossen**: Meerdaelwoud en Heverleebos, maar die zijn niet langer een belangrijke bron van inkomsten voor de Blandense bevolking. De dienstensector biedt de meeste tewerkstelling.

Bomen worden met de boomezel of mallejan van Meerdaelwoud vervoerd naar de zagerij in Blanden.

Blanden heeft zijn plattelandskarakter grotendeels verloren. Op oude foto's ziet men veel open ruimtes. Nu zijn die opgevuld en is er meer lintbebouwing. Er zijn residentiële wijken bijgekomen. De expresweg

sniijdt Blanden bijna middendoor. De weginfrastructuur is spectaculair verbeterd.

Kinderen, broers en zussen, familieleden wonen niet meer naast elkaar, maar vaak in andere dorpen, steden of zelfs in andere landen. Contacten tussen beide kanten van de taalgrens zijn er bijna niet meer. In de Château de Namur leefden we met één been in Blanden en met het andere in Wallonië. Dat is niet meer het geval.

We zijn van een hippomobile naar een automobiele maatschappij geëvolueerd. Heel wat **beroepen** zijn verdwenen, maar er zijn er ook een heleboel nieuwe bijgekomen.

De wereld is ons dorp geworden

Dankzij de moderne communicatiemiddelen, de (sociale) media, de informatisering, de digitalisering en het massatoerisme is de wereld ons dorp geworden. Men leefde vroeger in een vrij besloten ruimte, huwde met een partner uit het dorp, soms uit de omliggende dorpen, maar verder ging het niet. Vandaag de dag is een huwelijk met twee Blandense partners heel uitzonderlijk.

Sommige bejaarden hadden nooit de zee gezien of hebben moeten wachten tot ze gepensioneerd waren om die verre tocht aan te vatten. Reizen en studeren in het buitenland was alleen voor rijke mensen voorbehouden. Nu leven we in een multiculturele maatschappij, vroeger in een bijna monoculturele omgeving.

Spectaculaire stijging van het welvaartspeil en van de levensduur

Een van de meest opvallende dingen is wel de spectaculaire stijging van het welvaartspeil. In de ogen van onze voorouders zijn we allemaal rijke mensen die veel minder hard moeten werken dan zij en veel beter verzekerd zijn door onze sociale zekerheid. Bijna iedereen heeft een wagen, een tv en alle mogelijk comfort. Grote gezinnen hadden vaak moeite om de eindjes aan elkaar te knopen. Dat is verleden tijd.

‘Tussen 1948 en nu is het inkomen per hoofd verviervoudigd. Dat is een volstrekt unicum In de economische geschiedenis’, schrijft de Nederlandse journaliste Annegreet van Bergen in haar boek

Gouden Jaren. Toch konden de meeste Blandense jonge mensen vroeger hier een huis bouwen op een stuk grond dat ze gekocht, gekregen of geërfd hadden. De vastgoedprijzen zijn nu zo duizelingwekkend gestegen dat dit niet langer mogelijk is voor de doorsnee Blandenaar.

De welstand is opvallend maar we zijn **individualistischer** geworden. Men zoekt zelfs naar middelen om de verzuring tegen te gaan. Dit was vroeger echt niet nodig. Toen was er meer solidariteit maar ook veel meer sociale controle.

De **levensduur** is spectaculair gestegen, de kindersterfte is tot een minimum herleid. Geneeskundige zorgen zijn betaalbaar en makkelijk toegankelijk.

Niet de familie maar het gezin staat centraal

De familie staat niet langer centraal, wel het **gezin**. De familiebanden zijn veel losser en erg afhankelijk van de familiecultuur, de normen en waarden, het feit dat de ouders en grootouders nog leven, enzovoort. Het gezin blijft de hoeksteen van de maatschappij.

Het statuut van kinderen en ouderen

Kinderen hebben een stem gekregen en hebben eindelijk inspraak. Ze worden niet meer op jonge leeftijd ingeschakeld op de boerderij. De zorg en de verantwoordelijkheid voor de opvoeding van hun jongere broers of zusjes hoeven ze niet meer als volwassenen op te nemen. Ze mogen/moeten studeren 'opdat ze het beter zouden hebben dan hun ouders'. Driegeratiegezinnen zijn er bijna niet meer. De grootouders proberen zo lang mogelijk in hun eigen woning te blijven. Indien ze niet meer zelfstandig kunnen leven of zorgafhankelijk zijn, gaan ze naar een serviceflat of naar een woon-en zorgcentrum.

De machtsafstand is veel kleiner geworden. Dit geldt zowel voor de afstand tussen ouders en kinderen, maar ook ten aanzien van leerkrachten, artsen of professoren. Er is meer inspraak, er zijn ombudspersonen. Examenuitslagen worden steeds meer betwist, zelfs tot bij de Raad van State.

De invloed van de Kerk

De Kerk staat al lang niet meer in het midden. Het

aantal kerkgangers is sterk gedaald, het aantal priesters en pastoors eveneens. Toch blijft er nood aan spiritualiteit en kiest men nog vaak voor een kerkelijke doop, een kerkelijk huwelijk of een kerkelijke uitvaart.

De tijdsperceptie: druk, druk, druk!

De Amerikaanse antropoloog Edward T. Hall maakt een onderscheid tussen monochrome en polychrone culturen. Volgens hem wil men in monochrome culturen maar één ding tegelijk doen en daarvoor een strikte tijdsindeling aanhouden. Men ziet de tijd als lineair en sequentieel: *time is money*. Bij polychrone culturen daarentegen is de tijd niet strikt in opeenvolgende eenheden gestructureerd. Men doet verschillende dingen tegelijk als dat nu eenmaal zo uitkomt. Programmawijzigingen zijn geen probleem en men hecht minder belang aan op tijd komen. Een Afrikaans spreekwoord vat het verschil in tijdsbeleving tussen monochrome en polychrone culturen goed samen: 'God gaf de Afrikaan de tijd en de Europeaan de klok'. Globaal genomen zijn de Duitssprekende, Scandinavische en Angelsaksische culturen meer monochroom en de andere meer polychroom: bijvoorbeeld de landen rondom de Middellandse Zee, de Latijnse, Afrikaanse, Aziatische en Arabische culturen. Waarschijnlijk is Nederland wat monochromer dan België en Vlaanderen wat monochromer dan Wallonië.⁵

Vroeger was het levensritme in Blanden trager en rustiger. Wij leefden in een polychrone maatschappij, volgens de liturgische kalender, op het ritme van de seizoenen en van de activiteiten op het veld die daarmee gepaard gingen. Voor wie op het veld werkte waren de klokslagen van twaalf uur die uit de kerktoren weerklonken een belangrijk signaal. Men zag het ook wel aan de reacties van de paarden die de stal *roken* en hun stap plotseling versnelden. Hun biologische klok vergiste zich niet. De mensen leefden zonder agenda. Toch moest men op tijd op zijn werk zijn, moesten de dieren op tijd eten krijgen en de koeien op tijd gemolken worden. Een agenda bestond alleen op school waar een strak tijdschema werd gehanteerd. Zelfs de school was veel polychromer dan nu, vermits de lessen ineens mochten worden onderbroken om bijvoorbeeld Sint-Cecilia te vieren.

Toch bevatte elke week ook de nodige regelmaat:

bepaalde activiteiten gebeurden op vaste dagen. Donderdag was *leevekesdag*: 's avonds gingen de jongens die *verkering hadden* naar hun lief. Vrijdag was kuisdag, dan werd er overal geschuurd, stof afgedaan en gepoetst. Zaterdag was het baddag voor wie al een bad had. Het was de dag waarop alle kinderen grondig gewassen werden in een *basseng* in de keuken of in het *waskot*. Er was een groot contrast tussen zondag en *werkendag/werkdag*. Op zondag werd er niet gewerkt, deed men zijn zondagse kleren aan, ging men naar de mis en at men wat beter dan in de week. Vlees, zeker rood vlees van de slager, kwam meestal alleen 's zondags op tafel. Ja, op zondag mocht het wat meer zijn.

Ook verjaardagen werden vroeger in Blanden helemaal anders gevierd: er waren geen cadeautjes. Het was eerder een beetje zoals in Rusland, zoals Tolstoj schrijft in *Oorlog en Vrede* (1966, 43): 'In het oude Rusland vierde men niet de verjaardag als geboortedag maar de dag van de heilige, naar wie men was genoemd.' Op 27 december bijvoorbeeld, feest van Johannes de Evangelist, toevallig ook de patroon van onze dorpskerk, werden onze Pa en ik gefeliciteerd, maar nauwelijks op onze verjaardag. Ik herinner me in ieder geval geen enkel verjaardagsfeest of -geschenk uit mijn jeugd. Wat wel in sommige Blandense gezinnen gebruikelijk was, was dat men even in de arm van de persoon die verjaarde kwam pitsen, geen echt cadeau! *Verjoade gei vandoag? Kzal is in oven errem pitse!*

Vandaag is het leven in Blanden veel monochromer geworden. Druk, druk, druk! We hebben volle agenda's. 'Drukte betekent succes en geeft je eigenwaarde. Als je veel te doen hebt, ben je interessant en belangrijk', beweert Voet.⁶

De gepensioneerden beweren nog minder tijd te hebben dan tijdens hun actieve loopbaan. Kinderen hebben het al even druk. Ouders moeten taxi-chauffeur spelen en hun kroost van de school naar de muziekacademie, de tennisles, de tekenles en de jeugdbeweging brengen. Men spreekt dus terecht van taxiouders.

Taal

Het *Blannes* is niet verdwenen, maar wordt nog slechts door een minderheid van de Blandenaren gesproken. Het Engels heeft de dominante plaats van

het Frans overgenomen. Wie geen Engels kent kan bijna niet meer volgen.

Impact

De impact van deze publicatie heeft al mijn verwachtingen overtroffen. Ongeveer 300 personen – en dat waren niet alleen inwoners van Blanden, maar ook personen uit andere Vlaamse provincies, zelfs uit Wallonië en Frankrijk – hebben het boek besteld tegen een voorintekenprijs, hoewel ze zich uitsluitend konden baseren op een flyer. Het boek werd pas later, op 28 november 2015 voorgesteld.⁷ Nadien werden ook nog heel wat boeken besteld door uitgeweken Blandenaren die hier hun jeugd hadden doorgebracht. Sommigen drukten hun tevredenheid uit over het feit dat er ook een foto van hun familie in stond. Anderen vonden het jammer dat ze niet wisten dat ik zo'n boek aan het schrijven was want ze hadden nog een strafverhaal over hun grootvader of grootmoeder die in de oorlog *vanalles* had meegemaakt.

Een paar vergaderingen met geboren en getogen Blandenaren en de inbreng van enkele trouwe informanten lieten toe een aantal dingen te verifiëren en ook dialectale taalvarianten te registreren. Daarover werden vaak hevige discussies gevoerd.

DEEL 2: CONTEXTUELE DIALECTOLOGIE

Zoals zovele dialecten is het Blandens ook stilaan aan het verdwijnen. Om dit stukje kostbaar taalpatrimonium te bewaren en omwille van de *couleur locale* doorspek ik mijn betoog ook geregeld met een vleugje *Blannes*. De bedoeling is het Blandens discours in zijn natuurlijke context weer te geven en het dialect op natuurlijke wijze in de mentaliteitsgeschiedenis te integreren. Contextuele dialectologie dus, wat precies door Rob Belemans wordt geïllustreerd in het kaderstuk aan het begin van dit artikel.

Macrostructuur

Hoe bepaalt men de nomenclatuur? Welke trefwoorden moeten er in zo'n dialectwoordenboek worden opgenomen?

Bij gebrek aan corpus moet alles zuiver manueel en artisaanaal gebeuren. Het is niet mijn bedoeling een wetenschappelijke, exhaustieve dialectologische stu-

die te maken van het Brabants dialect dat het *Blannes* is. Ik beperk me tot het meest specifieke, tot wat het minst transparant is, tot wat 'lexicologisch en fonologisch sterk van de standaardtaal afwijkt', tot wat de jongeren en/of de inwijkelingen wellicht niet meer zullen begrijpen. De gesproken taal begrijpen, daar komt het op aan.

Dit wil uiteraard niet zeggen dat alles exclusief Blandens is. *Voader, moder, breu, zuster*, zijn volledig transparant en hoeven dus niet in ons Woordenboek van het *Blannes* te worden opgenomen.

Wie weet er nog wat *schossem* is, wat *slefke* betekent en waarvoor een *oarketa* dient? Wie kent de betekenis nog van de uitdrukking met de *koel noa de vèrre goan*? Wie begrijpt wat de uitspraak: 'Onz Angèle goa noa den AB⁸ en onze Frans noa de nattené' betekent?⁹

Die woorden, woordcombinaties en uitdrukkingen registreren we dus wel.

De keuze is beperkt en vrij subjectief. We focussen ons dus op wat niet evident is, wat verschilt van het Algemeen Nederlands en van andere dialecten.

Beroepen vroeger en nu: de biersteker levert aan huis.

Microstructuur

Welke informatie moet elk artikel bevatten? Welke informatie kan je vinden bij elk trefwoord?

- Trefwoord plus de grammaticale categorie (substantief, adjectief,...). We geven geen fonetische transcriptie, omdat dit drempelverhogend werkt. Hopelijk geeft de benaderende wijze van het *Blannes* te noteren voldoende 'uitspreekbare klankkleur'!
- De etymologie, voor zover ze relevant is en de verstaanbaarheid bevordert
- Het meervoud en het verkleinwoord, indien rele-

vant. Dit is nodig in een receptiewoordenboek.¹⁰ Het is niet omdat men *nen oot*/hoed verstaat dat men het woord *oeies*/hoeden of *oeike*/hoedje begrijpt. Hetzelfde principe geldt ook voor de werkwoorden. Daarom zou men eigenlijk aan een woordenboek een grammatica moeten toevoegen met de vervoeging van alle werkwoorden. Het is niet voldoende *koume*/komen te begrijpen om bijvoorbeeld de werkwoordsvormen *kwampe* of *kwempe* te herkennen als de verleden tijd van *koume*.

- Een equivalent in het Algemeen Nederlands of een definitie
- De belangrijkste specifieke woordbetekenissen in het *Blannes*
- Een significante voorbeeldzin in het *Blannes* om de gebruikscontext, het discours te illustreren waarin het woord of de lexicale eenheid wordt gebruikt. Bij gebrek aan transcripties van echte dialogen hebben we geprobeerd voorbeeldzinnen te reconstrueren die zo authentiek mogelijk klinken en die in die bepaalde context door geboren en getogen Blandenaren gebruikt werden of zouden gebruikt kunnen worden.
- Courante, specifieke woordcombinaties en uitdrukkingen bijvoorbeeld *Vrumd*/vreemd wordt vaak gecombineerd met *sout*/soort, vergelijk *vrumde sout* en vroeger met biechtvader *ne vrumden biechtvoader*. Die woordcombinatie is samen met de biechtvaders verdwenen.
- (Para)synoniemen): woorden met ongeveer dezelfde betekenis
- Antonieimen, woorden met een tegengestelde betekenis worden soms vermeld, indien relevant, bijvoorbeeld MANSMINS/MANSLEE <-> VRAMINS/VRALEE
- Culturele informatie: DIPOA(S) (munitiedépôt). Daarom worden ook een paar woorden in het Algemeen Nederlands behandeld zoals RUSTEND (onderwijzer) en UED (u edelen, uitsluitend gebruikt in doodsbrieven).

Niet alleen aan de woordenschat moet men de nodige aandacht schenken, maar eveneens aan een aantal andere aspecten, die deel uitmaken van het dialect, zoals:

- geijkte uitdrukkingen, clichés, stereotiepe en rituele communicatieformules
- gevleugelde woorden en uitspraken
- originele, *one shot* metaforen
- uitdrukkingen gebaseerd op *paard* en *span*

- courant vervormde woorden en uitdrukkingen
- eufemismen, verzachtend taalgebruik
- bevestigingsstrategieën
- persoonsnamen (antroponiemen): familienamen en voornamen, Blandense bijnamen (pseudoniemen)
- plaatsnamen (toponiemen)
- Latijnse namen.

Een dialect spreken, in een dialect communiceren is meer dan woorden of woordcombinaties uit het Standaardnederlands met een dialectisch accent uitspreken. Dialect is meer dan dat. Het is een andere manier van denken, het is eigenlijk een tweede taal. Het betekent binnentreden in een andere cultuur, die men zich moet eigen maken: geijkte uitdrukkingen, clichés, plaatsnamen, persoonsnamen, de juiste bijnamen gebruiken, de geëigende communicatieformules en -strategieën beheersen. In het dialect zegt men niet alleen andere dingen, men zegt de dingen ook anders. Daaraan zal ik aandacht besteden in mijn Blandens woordenboek.

Velen zijn in staat een lokaal accent (West-Vlaams, Limburgs, ...) na te bootsen, maar dat is maar een deelaspect van het verhaal. Dit betekent niet dat ze in staat zijn dialect te spreken, de cultuur van het dialect onder de knie hebben, zoals de echte autochtonen.

Zo kan men bijvoorbeeld de zin: 'Het beviel me niet, ik beleefde er geen plezier aan' omzetten in *het beveel me ni*, ...maar zo zou een Blandenaar dat nooit zeggen. *Awel, tginck me niks af, tstond me ni oan, kveel der niedin*, dat is eerder een typische manier om dit gevoel van onbehagen weer te geven in ons dialect. Hierbij een ander voorbeeld:

Mijn echtgenote Chantal werkte bij de NMBS. In de lente heeft ze het bericht ontvangen dat ze waarschijnlijk werkloos wordt. Ze heeft nochtans een goede opvoeding genoten en ze is meertalig.
Men vra Chantal werkt baai den NMBS. In de lente ei zet bericht gekreige dazoepneef werkleus weud. Zè nochtans een goei opvoeding gad en zes miertoaleg.

Zo klinkt de gewone omzetting van die zin, maar met een dialectisch accent. In het *Blannes* zou men deze zin nochtans anders formuleren:

Ons Chantal/dons/dei van ons/mennen alleven traboek es on den ijzeren weg. In den eitkom ei ze teining gekreige da ze wei/vroem/oepneef van teen neige zonder werrek zit/ ze

vroem on den dop es. Zes pertang go gelied/zè pertang een goei gelietèt en ze kinduir toale!

Dit is een totaal ander discours!

Algemene Conclusie

Mentaliteitsgeschiedenis schrijven volgens de hoger beschreven antropologische benadering, en waarbij ook het dialect harmonisch en structureel wordt geïntegreerd, is misschien een middel om te innoveren in de heemkundige literatuur. Daarbij hoort uiteraard een rijk en origineel iconografisch materiaal. De combinatie van wetenschappelijk onderbouwde mentaliteitsgeschiedenis, fotoreportage en dialectologie schijnt de lezer in ieder geval aan te spreken. Om dit alles aantrekkelijk voor te stellen, moet je natuurlijk een beroep kunnen doen op professionele opmaakdeskundigen, ja op echte opmaakkunstenaars, op scherpzinnige correctoren, bereidwillige en deskundige informanten en op de goede vrienden van je Geschied- en Heemkundige Kring. Dat geluk hadden wij.¹¹

Jean Binon

Geschied- en Heemkundige Kring Oud-Heverlee

VOETNOTEN

- 1 <https://nl.wikipedia.org/wiki/Mentaliteit>
- 2 S. Alexijevitsj, *De oorlog heeft geen vrouwengezicht* en *Het einde van de rode mens*.
- 3 L. Permentier, 'Schrijven met een strategie', *De Standaard*, 2016.
- 4 Hfdst. 8, 316
- 5 Claes en Gerritsen, 81-82.
- 6 Voet, 41.
- 7 Alles samen werden ongeveer 500 exemplaren verkocht.
- 8 Het Heilig Hartinstituut in Heverlee
- 9 Het atheneum
- 10 Bedoeld om de taal te begrijpen, niet te spreken of te schrijven.
- 11 Voor wat het schrijfproces betreft kunnen een paar recente publicaties van De Standaard (Hoe Vlaams mag uw Nederlands zijn? en DS Stijlboek, een hulpkit van De Standaard), erg nuttig zijn en ook de volgende website <http://schrijfhulp.taalunie.org/>

BIBLIOGRAFIE

- B. Aerts-De Maegd, *Fotogeniek Kaggevinne*, uitgegeven in eigen beheer (jefenbea@telenet.be) (2016).
- De Standaard, 'Hoe Vlaams mag uw Nederlands zijn? 1000 Belgisch-Nederlandse woorden', *Een woordenlijst van De Standaard* (2015).
- De Standaard, *Stijlboek, een hulpkit van De Standaard, Met schrijftips van onze redacteurs en andere taalacrobaten*, (2016).
- S. Alexijevitsj, *De oorlog heeft geen vrouwengezicht* (Amsterdam 2016).
- S. Alexijevitsj, *Het einde van de rode mens, Leven op de puinhopen van de Sovjet-Unie* (Amsterdam 2015).
- J. Binon, *Leven als God in Blanden! Mentaliteitsgeschiedenis van een Vlaams-Brabantse taalgrensgemeente met een Woordenboek van het Blandens dialect*, Geschied-en Heemkundige Kring van Oud-Heverlee, 388 p (www.geshemkringoh.weebly.com) (Oud-Heverlee 2015).
- J. Binon en M.T. Claes, *La communication et la négociation interculturelles dans un milieu d'affaires, Romaneske* (1996), n° 1, 3-31; n° 2, 3-31.
- M.T. Claes en M. Gerritsen, *Culturele waarden en communicatie in Internationaal perspectief* (Coutinho 2007).
- E.T. Hall en M. Hall, *Understanding Cultural Differences* (Yarmouth Intercultural Press 1990).
- G. Hofstede, *Allemaal andersdenkenden. Omgaan met Cultuurverschillen* (Amsterdam/Antwerpen 2005).
- D. Lahaye, *De Ket van Jette*, uitgegeven in eigen beheer i.s.m. het Algemeen-Nederlands Verbond (ANV) vzw en de ANV-afdeling Brussel (2014).
- T. Lambrecht, 'Hoe schrijf ik een historisch verantwoord artikel? Tips voor betere valorisatie van heemkundig onderzoek' (*Bladwijzer* 2011) n° 3, 1-7.
- J. Lauwers, *Geschiedenis van Berg, Buken, Kampenhout en Nederokkerzeel*, (Heule 1992).
- H. Van Genechten, 'Creatief met erfgoed. Op zoek naar ideeën om cultureel erfgoed te presenteren' (*Bladwijzer* 2013) 8, 1-12.